

Herstelplan 'Natuurlijker Hollands Duin'

MARION BILIUS & TIM FRANSEN

In het midden van de Guytendel groeit een nattere vorm van het Knopbies-verbond, met onder andere veel *Parnassia* (foto: Jelle van Dijk).

Staatsbosbeheer voert een omvangrijk herstelproject uit in duingebieden verspreid over heel Nederland. De herstelmaatregelen worden deels gefinancierd met Europese LIFE-Nature-subsidie. Dit leidt tot kwaliteitsverbetering en toename van vochtige duinvalleien en open duinvegetaties.

Een van de gebieden die wordt aangepakt is Coepelduynen. Hier wordt de kwaliteit van de vochtige duinvalleien verbeterd door het verwijderen van duindoornstruiken en door plaggen.

Coepelduynen

Het duingebied de Coepelduynen omvat de duinen tussen Katwijk aan Zee en Noordwijk aan Zee. De duinen zijn kalkrijk en relatief jong, ze zijn 400-800 jaar geleden ontstaan. De duinen zijn hier tamelijk smal, met een maximale breedte van 650 meter. Kenmerkend voor dit duingebied is het zeedorpenlandschap, met zeer soortenrijke duingraslanden. Dit karakteristieke open landschap is ontstaan door landgebruik, zoals drogen van visnetten, weiden van vee en bewerken van akkertjes. De akkertjes in het duin werden tot bijna op het grondwaterniveau uitgegraven. Op de akkertjes in Coepelduynen werden aardappelen geteeld. In de Coepelduynen is ook nu nog sprake van menselijke invloed op het gehele gebied. Buiten het broedseizoen is het gebied toegankelijk en mag het overal betreden worden; er zijn echter geen paden. De lichte betreding zorgt ervoor dat het karakteristieke zeedorpenlandschap in stand wordt gehouden. Sinds gestopt is met de vastlegging van de duinen ontstaan er kleine zandverstuivingen. De habitattypen 'witte duinen'

Onze duinen staan onder druk

In heel Europa vinden veranderingen plaats in de kustduinen. Vooral de laatste honderd jaar is er veel veranderd, waardoor de biodiversiteit van de duingraslanden, duinheiden en vochtige duinvalleien onder druk staat. Hiervoor zijn drie hoofdoorzaken aan te wijzen:

Afnemende dynamiek

Begin twintigste eeuw begon men op grote schaal met vastlegging van de zeereep en de aanleg van zanddijken in het kader van de kustbescherming, eerst door particulieren en daarna door Rijkswaterstaat, en begon Staatsbosbeheer met bosaanplant. Deze maatregelen waren zeer doeltreffend, maar zorgden ook voor afnemende dynamiek. De open duinen groeiden dicht.

Ander gebruik van de duinen

Tot begin twintigste eeuw gebruikten boeren en andere kustbewoners de duinen onder andere voor extensieve landbouw, bijvoorbeeld aardappelteelt, en beweiding met vee. Ook werden plaggen gestoken en werden graslanden gemaaid, alles zeer kleinschalig. In de loop van de twintigste eeuw nam dit agrarische gebruik sterk af. Dit andere gebruik zorgde, net als de afnemende dynamiek, voor 'veroudering' en dichtgroei van de duinen.

Toenemende atmosferische depositie

De vegetatie in de duinen van Nederland (en de rest van Europa) heeft zich soortenrijk kunnen ontwikkelen in omstandigheden met schone lucht. Maar de laatste tientallen jaren is de neerslag van stikstof in de duinen toegenomen. Stikstof bevordert de groei van onder andere Riet en Duinriet, en de duinen raakten vergrast.

Plannen voor grootschalig duinherstel

Staatsbosbeheer heeft veel herstelprojecten uitgevoerd. Dit waren meestal zogenaamde effectgerichte maatregelen, waarbij lokaal werd ingegrepen door te maaien, te chopperen, te plaggen en te begrazen, en door waterhuishoudkundige maatregelen. Uit evaluaties bleek dat er altijd tijdelijk sprake was van een gunstig effect, maar dat in veel gevallen in feite aan symptoombestrijding wordt gedaan en niet altijd sprake is van definitieve oplossingen. Om dat te bereiken is een grootschaligere aanpak nodig, waarbij natuurlijke processen opnieuw een kans wordt gegeven. In 2005 is Staatsbosbeheer begonnen met een groot duinherstelproject. In een periode van vijf jaar wordt ongeveer 4700 ha duingebied aangepakt. Het herstel vindt plaats op

Terschelling, Vlieland, Texel, Noordwijkse Noordduinen, Coepelduynen, Berkheide, Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren.

Het grootschalige project Duinherstel bij Staatsbosbeheer richt zich op vier soorten herstelmaatregelen:

- Stimuleren van dynamiek door verwijderen van vegetatie en humuslaag. Hierdoor krijgt de wind meer kans en kunnen valleien uitstuiven tot aan het grondwater of kunnen er nieuwe stuifduinen ontstaan.
- Herstellen van de natuurlijke waterhuishouding, onder andere door het dempen van sloten.
- Uitbreiden van begrazing. Door plaatselijke verarming ontstaat meer variatie in de begroeiing. Daarnaast stimuleert vertrapping de dynamiek.
- Omvorming van naaldbos naar natuurlijk loofbos.

en 'grijze duinen' zijn hier optimaal aanwezig, met soorten als Nachtsilene, Kegelsilene, Wondklaver, Blauwe bremraap, Bitterkruid-bremraap, Grote tijm, Grote ratelaar en op diverse plekken Hondskruid. Op hogere gelegen vlakten domineert Duinroosje en plaatselijk op de zuidhellingen domineert Duinaveruit. Vergrassing met Duinriet is nauwelijks aanwezig in de Coepelduynen. Mogelijk heeft dit te maken met de goede konijnenstand en een relatief lage luchtverontreiniging. Er is een rijke mosflora aanwezig, vooral op de noordhellingen.

Guytendel

De Coepelduynen zijn maximaal 650 meter breed. Kenmerkend voor dit duingebied is het zeedorpen-landschap (foto: Eurosense bv, België).

De bemeste akkertjes in de duinen zijn intussen verlaten. Deze lage, kunstmatige valleien verruigden snel. Een van deze valleien is Guytendel. Die werd tot 1965 door de familie Guijt uit Katwijk gebruikt. Na 1965 raakte de vallei begroeid met struweel- en natte ruigte-

Guytendel staat 's winters vaak onder water en droogt 's zomers meestal oppervlakkig uit (foto: Marion Bilius).

soorten als Riet, Harig wilgenroosje en Duindoorn. In 1991 heeft Staatsbosbeheer om deze verruiging tegen te gaan een dikke laag bemeste bovengrond in Guytendel afgegraven tot op het grondwaterniveau. De grondwaterstand was gedaald als gevolg van wegzijging naar het aangrenzende industrie- en poldergebied. Het grondwater heeft wel een natuurlijke fluctuatie. Guytendel staat 's winters vaak onder water en droogt 's zomers meestal oppervlakkig uit. Dat zijn de juiste omstandigheden voor een vochtige duinvallei.

Het verwijderen van de voedselrijke bodemlaag bleek al snel succesvol te zijn voor de vegetatie. In Guytendel zijn vegetaties van het Knopbies-verbond aanwezig. De best ontwikkelde vorm daarvan bevindt zich langs de rand van de vallei in de wat drogere zone. Hier staan onder andere Moeraswespenorchis, Vleeskleurige orchis, Rietorchis en Bijenorchis. Kruiwilg en Dauwbraam zijn hier de grootste bedekkers, waaruit kan worden afgeleid dat de pionierfase hier gepasseerd is. In het midden van de vallei groeit een nattere vorm van het Knopbies-verbond, met veel Parnassia, Waterpunge en Dwergzegge. Voor andere soorten van het Knopbies-verbond is het hier te

LIFE-project duinherstel

Om dit omvangrijke herstelproject te financieren is LIFE-Nature-subsidie in Brussel aangevraagd. Het project kost vijf miljoen euro, waarvan LIFE er twee miljoen subsidieert. De overige drie miljoen wordt gefinancierd door Staatsbosbeheer en

partners, waaronder Wetterskip Fryslân, de Waddenvereniging, Stichting Duinbehoud en Bureau Beheer Landbouwgronden. LIFE-Nature is het Europese financieringsprogramma voor projecten die bijdragen aan de bescherming van leefgebieden en plant- en diersoorten die op Europese schaal van bijzondere waarde zijn voor de biodiversiteit. Het LIFE-project duinherstel richt zich op de habitats 'witte' wandelen-de duinen met Helm, vastgelegde 'grijze' duinen met kruidvegetaties, duinen met Kraaiheide en vochtige duinvalleien. Het project in Coepelduynen is gericht op het herstel van vochtige duinvalleien.

nat. In het lage deel van Guytendel zitten altijd Rugstreeppadden.

Spijkerdel

Naar aanleiding van het succes in Guytendel is in 2002 een deel van de bodem in de nabijgelegen vallei Spijkerdel afgeplagd. Tijdens een vegetatiekartering in Coepelduynen in 2006 zijn in Spijkerdel onder andere Parnassia, Dwergzegge, Waterpunge en Moeraswespenorchis aangetroffen. De vegetatie wordt echter gedomineerd door Kruipwilg, zodat kan worden geconcludeerd dat de pionierfase hier in zeer korte tijd reeds voorbij is. Zonder ingrijpen zullen de bijzondere soorten van vochtige duinvalleien in Spijkerdel waarschijnlijk binnen enkele jaren verdwenen zijn.

Nu duidelijk is hoe de verspreiding van de duinvalleivegetaties in het gebied is, kan op basis van de terreincondities goed worden voorspeld waar nog potenties liggen voor herstelmaatregelen ten behoeve van kwaliteitsverbete-

Langs de rand van de Guytendel, in de wat drogere zone, staan onder andere Moeraswespenorchis (foto: Marc Janssen).

De vegetatie langs de randen van de Spijkerdel wordt gedomineerd door Kruipwilg (foto: Marion Bilius).

ring en ontwikkeling van nog meer vochtige duinvalleivegetaties. Die potenties liggen in de valleien op plekken waar nog voedselrijke grond aanwezig is, of waar de hoogteligging dusdanig is dat het grondwater net niet tot in de wortelzone komt. Langs de randen van de valleien liggen kansen voor kwaliteitsverbetering op plekken waar nu nog duindoornstruweel aanwezig is.

Werkzaamheden

Het dichte struweel langs de rand van Guytendel wordt compleet verwijderd, en de grond eronder wordt afgeplagd tot op het schone zand. De reeds aanwezige vochtige duinvalleivegetatie in Guytendel wordt met zorg ontzien. Het verder uitstuiwen van Guytendel wordt door middel van deze actie alleen bevorderd aan de noordoostkant van de vallei, waardoor het risico op instuiving van zand in de vochtige duinvallei niet groot is.

Naast de in 2002 geplagde vallei Spijkerdel ligt nog een verruigde vallei, Kikkerdel. Tussen de Spijkerdel en Kikkerdel ligt een dijk van plagmateriaal. Deze dijk wordt weggehaald, zodat één vallei ontstaat. Die vallei wordt, gezien de snelle veroudering van de vegetatie in Spijkerdel, geheel geplagd. Aan de randen wordt ook hier het duindoornstruweel verwijderd.

Na afloop van de werkzaamheden zullen de effecten op de vegetatie worden gemonitord. De valleien worden jaarlijks aan het einde van de zomer gemaaid, waarbij het maaisel wordt afgevoerd. De lichte betreding buiten het broedseizoen in Coepelduynen blijft gehandhaafd. De geplande werkzaamheden in Coepelduynen vinden, in vergelijking met de andere LIFE-duinherstelmaatregelen, op een kleine oppervlakte plaats. Maar vanwege de bijzondere plek met zeer grote potenties verdient dit natuurherstel toch z'n plaats in het grootschalige 'LIFE-project duinherstel'.

MARION BILIUS IS ECOLOOG BIJ STAATSBOSBEHEER REGIO WEST IN AMSTERDAM

TIM FRANSSEN IS OPZICHTER BIJ STAATSBOSBEHEER HOLLANDS DUIN IN NOORDWIJK